

Prezidenta institūcijas vēsture

Publicēts: 09.03.2021.

Valsts prezidenta institūcijas izveidošanu paredzēja Latvijas Satversmes sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtā Latvijas Republikas Satversme. Līdz Satversmes spēkā stāšanās dienai Latvijas Republikā nepastāvēja atsevišķa Valsts prezidenta institūcija.

Valsts galvas funkcijas šajā laikā pildīja parlamenta priekšsēdētājs. Atbilstoši Pirmajai Pagaidu Satversmei – 1918. gada 17. novembra Latvijas Tautas padomes politikajai platformai – valsts galvas funkcijas no Latvijas Republikas proklamēšanas dienas līdz Latvijas Satversmes sapulces sanāksšanai pildīja Latvijas Tautas padomes priekšsēdētājs Jānis Čakste. Savukārt Otrā Pagaidu Satversme – 1920. gada 1. jūnija Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi – paredzēja, ka valsts galvas funkcijas līdz Satversmes spēkā stāšanās dienai un Saeimas sanāksšanai pilda Latvijas Satversmes sapulces prezidents Jānis Čakste. Interesanti, ka 1922. gada 20. jūnija Likums par Latvijas Republikas Satversmes spēkā stāšanos un ievēšanu paredzēja: līdz Valsts prezidenta ievēšanai viņa vietu turpināja pildīt Latvijas Satversmes sapulces prezidents.

I Saeima 1922. gada 14. novembrī par Valsts prezidentu ievēlēja Jāni Čaksti, kurš 1922. gada 18. novembrī deva Valsts prezidenta svinīgo solījumu. Jāni Čaksti Valsts prezidenta amatā atkārtoti ievēlēja II Saeima 1925. gada 6. novembrī, un 1925. gada 8. novembrī viņš deva svinīgo solījumu. Pēc Jāņa Čakstes nāves 1927. gada 14. martā II Saeima Valsts prezidenta amatā 1927. gada 8. aprīlī ievēlēja Gustavu Zemgalu, kurš tajā pašā dienā deva Valsts prezidenta svinīgo solījumu. III Saeima 1930. gada 9. aprīlī par Valsts prezidentu ievēlēja Albertu Kviesi, kurš Valsts prezidenta svinīgo solījumu deva 1930. gada 11. aprīlī. Albertu Kviesi atkārtoti Valsts prezidenta amatā ievēlēja IV Saeima 1933. gada 4. aprīlī, un 1933. gada 11. aprīlī viņš deva Valsts prezidenta svinīgo solījumu.

Alberts Kviesis palika Valsts prezidenta amatā pēc antikonstitucionālā 1934. gada 15. maija apvērsuma un akceptēja demokrātiskas un parlamentāras republikas aizstāšanu ar autoritāru valsts iekārtu. Tuvojoties Alberta Kvieša otrā termiņa beigām Valsts prezidenta amatā, Ministru kabinets 1936. gada 12. martā pieņēma Likumu par Valsts prezidenta amata izpildīšanu. Ar šo likumu tika paredzēts, ka pēc Alberta Kvieša otrā pilnvaru termiņa beigām 1936. gada 11. aprīlī Valsts prezidenta amatu līdz Satversmes reformas izvešanai izpildīs Ministru prezidents Kārlis Ulmanis. Ar šo likumu Valsts prezidenta amats tika pievienots Ministru prezidenta amatam. 1936. gada 11. aprīlī Ministru prezidents Kārlis Ulmanis kļuva arī par Valsts prezidenta amata izpildītāju, paliekot šajos amatos līdz Latvijas Republikas okupācijai 1940. gada 17. jūnijā.

PSRS īstenotā agresija pret Latvijas Republiku, kā arī veiktā Latvijas Republikas okupācija un prettiesiskā iekļaušana PSRS sastāvā 1940. gadā tiesiskas sekas neradīja, jo PSRS pārkāpa starptautisko tiesību normas un fundamentālās Latvijas Republikas tiesību normas. Latvijas Republika turpināja pastāvēt kā atzīts starptautisko tiesību subjekts visus okupācijas gadus. Šajā laikā Latvijas Republiku turpināja pārstāvēt Latvijas Republikas ārlietu dienests trimdā, kas nepārtraukti darbojās līdz Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanai. Okupācijas apstākļos bija mēģinājumi atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību un izveidot valdību. Latvijas Centrālā padome 1944. gada 8. septembra sēdē tika pieņemta Deklarācija par Latvijas valsts atjaunošanu, ar kuru beidzamās likumīgi ievēlētās Saeimas priekšsēdētājs Pauls Kalniņš uzņēmās Valsts prezidenta vietas izpildīšanu. Pēc Paula Kalniņa nāves 1945. gada 26. augustā Latvijas Centrālā padome 1947. gada 26. aprīlī darīja zināmu, ka saskaņā ar Satversmi Saeimas priekšsēdētāja un Valsts prezidenta vietas izpildītāja pilnvaras pārņēmis Saeimas priekšsēdētāja biedrs Jāzeps Rancāns. Trimdas valdības izveidošana okupācijas apstākļos dažādu apstākļu dēļ nebija sekmīga.

Pēc Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas atsevišķs Valsts prezidenta amats netika veidots. Pārejas periodā līdz Satversmes darbības atjaunošanai pilnā apjomā un V Saeimas sanāksšanai valsts galvas funkcijas pildīja Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs. Augstākās padomes priekšsēdētāja tiesības šajā laikā pildīt valsts galvas funkcijas noteica 1992. gada 25. augusta likums "Par Latvijas Republikas Augstākās padomes darba organizāciju līdz Saeimas sanāksšanai" un 1992. gada 15. septembra likums "Par Latvijas Republikas valsts galvu līdz Saeimas sanāksšanai".

Satversmes darbības atjaunošana pilnā apjomā, sanākot V Saeimai uz pirmo sēdi 1993. gada 6. jūlijā plkst. 12.00, nozīmēja arī Valsts prezidenta institūcijas atjaunošanu. V Saeima 1993. gada 7. jūlijā Valsts prezidenta amatā ievēlēja Gunti Ulmani, kurš 1993. gada 8. jūlijā deva Valsts prezidenta svinīgo solījumu. VI Saeima Gunti Ulmani atkārtoti Valsts prezidenta amatā ievēlēja 1996. gada 18. jūnijā, viņam Valsts prezidenta svinīgo solījumu dodot 1996. gada 8. jūlijā. VII Saeima 1999. gada 17. jūnijā ievēlēja Valsts prezidenta amatā Vairu Viķi-Freibergu, kura Valsts prezidenta svinīgo solījumu deva 1999. gada 8. jūlijā. VIII Saeima 2003. gada 20. jūnijā atkārtoti ievēlēja Vairu Viķi-Freibergu Valsts prezidenta amatā, viņai 2003. gada 8. jūlijā dodot Valsts prezidenta svinīgo solījumu. IX Saeima Valsts prezidenta amatā 2007. gada 31. maijā ievēlēja Valdi Zatleru, kurš Valsts prezidenta svinīgo solījumu deva 2007. gada 8. jūlijā. X Saeima 2011. gada 2. jūnijā par Valsts prezidentu ievēlēja Andri Bērziņu, kurš Valsts prezidenta svinīgo solījumu deva 2011. gada 8. jūlijā. XII Saeima 2015. gada 3. jūnijā Valsts prezidenta amatā ievēlēja Raimonu Vējoni, kurš Valsts prezidenta svinīgo solījumu deva 2015. gada 8. jūlijā. XIII Saeima 2019. gada 29. maijā Valsts prezidenta amatā ievēlēja Egilu Levitu, kurš Valsts prezidenta svinīgo solījumu deva 2019. gada 8. jūlijā.

<https://www.president.lv/lv/prezidenta-institucijas-vesture>